ถอดประสบการณ์การร่วมทบทวนนโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้: บทสะท้อนประเด็นนโยบายด้านวัฒนธรรมและการศึกษาของพื้นที่

อาทิตย์ ทองอินทร์

เมื่อ พ.ศ. 2562 ที่ผ่าน ผู้เขียนได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาในคณะอนุกรรมการทบทวนนโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ (อทน.ชต.) ของสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ บทบาทเฉพาะของผู้เขียนภารกิจดังกล่าว คือ การออกแบบกระบวนการเก็บข้อมูลความเห็นและจัดทำรายงานสรุปข้อมูลความเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภาคประชาสังคมและภาควิชาการในพื้นที่ประกอบการยกร่างนโยบายฉบับใหม่ ในภารกิจนี้ผู้เขียนได้ประยุกต์เอาหลักการแนวคิดทางวิชาการชุดหนึ่งมาใช้ในทางปฏิบัติของกระบวนการนโยบายสาธารณะ และเห็นว่าการถอดประสบการณ์ภายใต้บทบาทหน้าที่ดังกล่าวน่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจติดตามสถานการณ์ความขัดแย้งรุนแรงที่ปตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมทั้งนักเรียนรัฐศาสตร์ที่จะเห็นกรณีศึกษาหนึ่งของการผสานกันระหว่างวิชาการกับวิชาชีพทางรัฐศาสตร์อันเป็นสาระสำคัญประการหนึ่งของชุดวิชา 80410 ประสบการณ์วิชาชีพรัฐศาสตร์ ในหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช[1] ขณะเดียวกัน หากในกรณีที่ว่าข้อมูลความเห็นอันหลากหลายของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ จะตกหล่นไประหว่างทางของการจัดทำนโยบายฉบับใหม่ บทความนี้ก็จะเป็นบันทึกประมวลเอาไว้โดยสรุป โดยจะนำเสนอเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางวัฒนธรรมและการศึกษา พร้อมสำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนำไปสนทนาอภิปรายต่ออันอาจนำไปสู่แนวนโยบายคู่ขนานฉบับประชาชนปตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ไม่ผ่านการคัดกรองด้วยมาตรวัดและโลกทัศน์ของรัฐต่อไป

[1] โปรดดูวัตถุประสงค์ของชุดวิชาประกอบ ใน, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์, *เอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพรัฐศาสตร์*, ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1 (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2554), (9).

1. กรอบคิดในการออกแบบกระบวนการเก็บข้อมูลความเห็น

กรอบคิดในการจัดกระบวนการเก็บข้อมูลความเห็นเพื่อประกอบการทบทวนและยกร่างนโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ฉบับใหม่ถูกกำกับไว้ด้วยข้อกฎหมายตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติการบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2553 ซึ่งระบุว่า "...ต้องนำความคิดเห็นของประชาชนทุกภาคส่วนไปใช้ในการจัดทำ การทบทวน และปรับปรุง (นโยบายฯ – ผู้เขียน) ด้วย"[2] ทั้งยังเป็นกระบวนการที่สอดคล้องกับแนวทางการบริหารราชการที่ถือเอาประชาชนเป็นศูนย์กลางตามมาตรา 8 แห่งพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546[3] และกรอบคิดของนโยบายความมั่นคงเฉพาะเรื่องพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ฉบับที่ผ่านๆ มาจนถึงฉบับปัจจุบันซึ่งยึดมั่นในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำ การทบทวน และปรับปรุงนโยบายฯ มาตลอด[4] แม้ในขั้นของการแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติ หรือระดับปฏิบัติในพื้นที่จะถูกสะท้อนจากประชาชนหลายกลุ่มตลอดเช่นกันถึง "...ระดับการมีส่วนร่วมที่ยังต่ำ และเป็นเพียงการจัดให้มีส่วนร่วมในเชิงรูปแบบเป็นส่วนใหญ่..." [5]

ดังนั้นแล้ว กรอบคิดสำคัญในการออกแบบกระบวนการเก็บข้อมูลความเห็นเพื่อทบทวนและยกร่างนโยบายฯ ฉบับใหม่จึงเป็นเรื่องของการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและจัดกระบวนการมีส่วนร่วมในระดับการรับฟังความคิดเห็น[6] พร้อมกับสร้างความเชื่อมโยงทีมข้าราชการสำนักยุทธศาสตร์ความมั่นคงจังหวัด

---

[2] *พระราชบัญญัติการบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2553*, มาตรา 4, *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา* เล่มที่ 127 ตอนที่ 80 ก (29 ธันวาคม 2553): 2.

[3] *พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546*, มาตรา 8, *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา* เล่มที่ 120 ตอนที่ 100 ก (9 ตุลาคม 2546): 2-3.

[4] โปรดดูรายละเอียดใน, สำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, *คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 206/2549 เรื่อง นโยบายเสริมสร้างสันติสุขในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้* (กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, 2549), 2; สำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, *นโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2555-2557* (กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, 2555), 5-6 และ; สำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, *นโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2560-2562* (กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, 2555), 3.

[5] ดนัย มู่สา, ชิดชนก ราฮิมมูลา, อาทิตย์ ทองอินทร์ และคณะ, *การจัดทำนโยบายเสริมสร้างสันติสุขในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และการแปลงไปสู่การปฏิบัติ* (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์), สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2555, 131.

[6] การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมีระดับความเข้มข้นจำแนกออกได้เป็น 5 ระดับหากยึดตามตัวแบบระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสมาคมนานาชาติด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน (International Association of Public

ชายแดนภาคใต้และชนต่างวัฒนธรรม สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติเข้ากับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเหล่านั้นในฐานะเครือข่ายนโยบายและการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาและพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ในระยะต่อไป[7] ซึ่งผู้เขียนรับผิดชอบภารกิจข้างต้นนี้ในส่วนของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภาคประชาสังคมและภาควิชาการในพื้นที่ โดยความคาดหวังว่าการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายดังกล่าวจะช่วยยกระดับการมีส่วนร่วมในการบริหารและพัฒนาพื้นที่ของกลุ่มตัวแสดงเหล่านั้นไปสู่ระดับสร้างความร่วมมือกันทำงานในฐานะหุ้นส่วน และระดับของการเสริมอำนาจ[8] ในบางภารกิจประเด็นที่หน่วยงานภาครัฐขยับมาเป็นผู้สนับสนุนภาคประชาชนซึ่งริเริ่มออกแบบ ตัดสินใจสาธารณะในเรื่องที่เกี่ยวกับพื้นที่บ้านของพวกเขาเอง

Participation; IAP2) โดยที่การมีส่วนร่วมระดับรับฟังความคิดเห็นนั้นเป็นระดับที่ 2 (เรียงจากระดับต่ำไปสู่สูง) ของการมีส่วนร่วม ซึ่งประชาชนมีบทบาทให้ข้อมูลและความเห็น ส่วนการตัดสินใจนโยบายยังเป็นสิทธิอำนาจของหน่วยงานภาครัฐ อนึ่ง ระดับการมีส่วนร่วมเรียงจากระดับต่ำไปสู่ระดับสูง ได้แก่ (1) การให้ข้อมูลข่าวสารกับประชาชน (2) การรับฟังความคิดเห็นประชาชน (3) การเข้ามามีบทบาท (4) การสร้างความร่วมมือ (5) การเสริมอำนาจประชาชน อ้างถึงใน, อรทัย ก๊กผล, *คู่คิด คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น* (กรุงเทพฯ: จรัญสนิทวงศ์การพิมพ์, 2552), 22-26.

[7] การเชื่อมโยงเข้าเป็นเครือข่ายนโยบาย (policy network) ในที่นี้ ผู้เขียนสื่อถึงความหมายของการที่สมาชิกในเครือข่ายทั้งภาครัฐและภาคส่วนสังคมเชื่อมโยงพึ่งพาและแลกเปลี่ยนกันในเชิงทรัพยากร ทั้งร่วมกันในขบวนของนโยบายสาธารณะตลอดทั้งกระบวนการ ประยุกต์จาก, ทวิดา กมลเวชช, “นโยบายสาธารณะในบริบทการบริหารปกครอง,” ใน *การบริหารปกครองสาธารณะ: การบริหารรัฐกิจในศตวรรษที่ 21*, บรรณาธิการโดย อัมพร ธำรงลักษณ์ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), 35-41 และ; นันธิดา จันทร์ศิริ, “การจัดการเครือข่ายในกระบวนการนโยบายสาธารณะ,” *สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์* 15, ฉ.1 (ตุลาคม-มีนาคม 2558), 145-153.

[8] การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสร้างความร่วมมือ ประชาชนและหน่วยงานภาครัฐจะทำงานร่วมกันในกระบวนการตัดสินใจและดำเนินงานสาธารณะในรูปแบบเช่น คณะกรรมการร่วม ส่วนการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับเสริมอำนาจประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมซึ่งประชาชนจะเป็นผู้ตัดสินใจสาธารณะด้วยตนเอง อ้างถึงใน, อรทัย ก๊กผล, *คู่คิด คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น*, 22-26.

2. การออกแบบกระบวนการเก็บข้อมูลความเห็น

องค์กรภาคประชาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นภาคส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยมีพัฒนาการมาเป็นระยะ[9] กระทั่งปัจจุบันมีจำนวนกว่า 200 กลุ่ม[10] มีบทบาทในประเด็นที่แต่ละกลุ่มสนใจหรือให้ความสำคัญเป็นพิเศษแตกต่างกันไปใน 12 มิติประเด็น เช่น ประเด็นด้านสิทธิมนุษยชน การเยียวยา หรือการศึกษา เป็นต้น[11] กลุ่มภาคประชาสังคมอันหลากหลายนี้สามารถจำแนกได้อีกแบบเป็น 2 ขบวนใหญ่ คือ ขบวนที่ทำงานอยู่ในกรอบของสภาประชาสังคมชายแดนใต้ ซึ่งมีศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้เป็นกลไกกลางสำคัญ กับขบวนที่แม้จะสัมพันธ์กับสภาประชาสังคมชายแดนใต้แต่ก็ในฐานะที่เป็นพื้นที่กลางของการทำงานมากกว่าจะอยู่ในกรอบอย่างเด่นชัด กลุ่มในขบวนหลังนี้เชื่อมโยงกันอย่างหลวมๆ อยู่ในรูปของเครือข่ายที่ชื่อ เครือข่ายภาคประชาสังคมเพื่อสันติภาพ (คปส.) ซึ่งมีจุดตั้งต้นสำคัญมาจากบรรดากลุ่มปัญญาชน นักศึกษา คนรุ่นใหม่ที่เป็นแกนนำในการชุมนุมครั้งใหญ่ที่มัสยิดกลางปัตตานี เมื่อ พ.ศ.2550[12] และหลังจากนั้นได้แยกย้ายกันไปทำงานสังคมตามมิติที่แต่ละคนถนัดหรือให้ความสำคัญเป็นพิเศษ ก่อนจะหวนมารวมตัวจัดตั้งเครือข่ายทำงาน คปส. ในช่วงราวๆ พ.ศ. 2556[13]

---

[9] โปรดดูการจำแนกพัฒนาการของภาคประชาสังคมชายแดนใต้ออกเป็นระยะนับตั้งแต่ พ.ศ. 2547 อันนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งรุนแรงระลอกปัจจุบันที่ปตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้มาจนถึง พ.ศ.2559 ใน, สภาประชาสังคมชายแดนใต้, ศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ, สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, “บทเรียน 12 ปี ประชาสังคมกับกระบวนการสันติภาพ,” https://csdi.or.th/wp-content/uploads/2016/09/research-brief-12-pii-prachaasangkhm.pdf (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2563).

[10] “แผนผังฐานข้อมูลองค์กรประชาสังคมในชายแดนใต้ (ฉบับปรับปรุง 30 เมษายน 2555),” ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้, https://deepsouthwatch.org/th/node/3201 (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2563).

[11] มูฮำหมัดอายุบ ปาทาน และคณะ, “ประชาสังคมกับกระบวนการสันติภาพ: รายงานวิจัยสำรวจสถานภาพองค์กรประชาสังคมในชายแดนใต้,” https://www.academia.edu/32423847/ประชาสังคมกับกระบวนการสันติภาพ_รายงานวิจัยสำรวจสถานภาพองค_กรประชาสังคมในชายแดนใต_ (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2563), 23.

[12] เกี่ยวกับเหตุการณ์ชุมนุมใหญ่ ณ มัสยิดกลางปัตตานี พ.ศ.2550 และน่าสนในพิจารณาการชุมนุมครั้งนั้นในฐานะของปฏิบัติการสันติวิธีที่มีพลัง โปรดดูใน, จันจิรา สมบัติพูนศิริ, ““เขาสันติวิธีมา เราก็สันติวิธีกลับ”: การเมืองของปฏิสัมพันธ์สันติวิธีระหว่างผู้ชุมนุมกับเจ้าหน้าที่รัฐศึกษากรณีการประท้วง ณ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี วันที่ 31 พฤษภาคม ถึง 4 มิถุนายน 2550,” ใน *พื้นที่สันติวิธี หนทางสังคมไทย: ความรู้ ความลับ ความทรงจำ*, บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (กรุงเทพฯ: ของเรา, 2559), 189-245.

[13] “เครือข่าย คปส. กับการขับเคลื่อนเจตจำนงประชาชนมลายูมุสลิมปาตานีสู่สันติภาพ,” โรงเรียนนักข่าวชายแดนใต้, https://deepsouthwatch.org/dsj/th/8165 (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2563).

ขบวนแรกของภาคประชาสังคมชายแดนใต้ตามการจัดจำแนกข้างต้นนี้ โดยเฉพาะศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้นั้นทำงานใกล้ชิดและเป็นเครือข่ายนโยบายกับหน่วยความมั่นคงมานานอยู่แล้ว ผู้เขียนจึงให้น้ำหนักออกแบบการสุ่มกลุ่มตัวอย่างที่จะทำการจัดเก็บข้อมูลความเห็นโดยเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ไปที่ขบวนหลัง คือ บรรดากลุ่มภาคประชาสังคมที่ยึดโยงกันในเครือข่ายของ คปส. เป็นสำคัญ ผสานกับความตระหนักว่าจุดยืนของการก่อรูปเครือข่าย คปส. ขึ้นมานั้นแสดงออกอย่างชัดเจนถึงการเข้าเกี่ยวพันในประเด็นการเมืองอันเป็นใจกลางปัญหาปตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้[14] พร้อมกับที่หลายกลุ่มมีเครือข่ายการทำงานกับมวลชนฐานรากในระดับกำปง (หมู่บ้าน) อย่างเข้มแข็งและหยั่งรากลึก

การออกแบบกระบวนการเก็บข้อมูลความเห็นของผู้เขียนในกรอบของคณะอนุกรรมการชัดดังกล่าว นอกจากภาควิชาการที่มีสถาบันชัดเจนอยู่แล้ว อีกส่วนหนึ่งของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่จะดึงเข้าร่วมในการเก็บข้อมูลจึงถ่ายเทน้ำหนักหลักไปยังกลุ่มภาคประชาสังคมใน คปส. ผู้เขียนอาศัยประสบการณ์การทำงานในพื้นที่ของตนเองทั้งในเชิงนโยบายและเชิงวิชาการราว 12 ปี ซึ่งได้สัมผัสคุ้นเคยกับมิตรสหายจำนวนมาก ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างจากเครือข่าย คปส. รวมทั้งเพิ่มเติมกลุ่มตัวอย่างภายนอกเครือข่าย คปส. บางส่วนที่มีบทบาทหรือถือครองข้อมูลความเห็นสำคัญที่จะเป็นประโยชน์ต่อการทบทวนและยกร่างนโยบายฉบับใหม่ ภายใต้เงื่อนไขของเวลาการเก็บข้อมูลความเห็นอันจำกัดพอสมควร

เมื่อได้รายการกลุ่มตัวอย่างที่เชื่อมั่นได้ว่าจะสะท้อนข้อมูลความเห็นที่สำคัญออกมาได้แล้ว ผู้เขียนก็ทำการออกแบบในเชิงวิธีวิทยาบนฐานของระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกำหนดวิธีการสองชุดในการเก็บข้อมูลความเห็น คือ การสนทนาเฉพาะกลุ่ม (focus group) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เป็นรายบุคคล โดยทั้งสองวิธีการอาศัยเครื่องมือของแบบสนทนาเฉพาะกลุ่ม และแบบสัมภาษณ์ซึ่งทั้งคู่มีลักษณะแบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured) ที่กำหนดธงข้อมูลความเห็นหลัก 3 ประเด็นอันต้องการได้มาจากกลุ่มตัวอย่างในแต่ละชุดข้อมูล คือ (1) การประเมินสถานการณ์ปัจจุบันโดยสะท้อนถึงพลวัตจากอดีตและแนวโน้มในอนาคต (2) ข้อมูลความเห็นต่อนโยบายและการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐในปัจจุบัน และ (3) ข้อเสนอเชิงนโยบายหรือแนวทางดำเนินงานที่ควรจะเป็นเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่ในอนาคต

---

[14] ประเด็นปัญหาอันเป็นใจกลางดังกล่าวที่สำคัญคือเรื่องของเจตจำนงประชาชนมลายูปตานี ความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่ขัดแย้งถึงตายด้วยอาวุธ การปะทะกันระหว่างอุดมการณ์ชาตินิยมไทยและชาตินิยมปตานี และการหนุนเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน หลักการประชาธิปไตย และหลักสิทธิมนุษยชน โปรดดู, เพิ่งอ้าง และ; เครือข่ายภาคประชาสังคมเพื่อสันติภาพ – คปส., “Our Story,” https://www.facebook.com/pg/CivilSocietyCAP/about/?ref=page_internal (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2563).

กระบวนการเก็บข้อมูลความเห็นประกอบการทบทวนและยกร่างนโยบายฉบับใหม่ของสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติครั้งนี้มีความแตกต่างฉีกไปจากขนบเดิมในอดีตค่อนข้างมาก กล่าวคือ ในอดีตนั้น กระบวนการดังกล่าวจะถูกออกแบบดำเนินการใน “พื้นที่ซึ่งให้ความรู้สึกทางการ” เช่น ห้องประชุมโรงแรม ซี.เอส.ปัตตานี และมักจัดในลักษณะกลุ่มขนาดกลางจำนวน 20-30 คน หรือบางครั้งก็เป็นกลุ่มขนาดใหญ่จำนวนหลักร้อยก็มี สภาพแวดล้อมดังกล่าวไม่เอื้ออำนวยต่อการสนทนาที่จะช่วยให้ได้มาซึ่งข้อมูลความเห็นเชิงลึกอย่างแท้จริง ผู้เขียนจึงทดลองออกแบบกระบวนการใหม่กำหนดให้กลุ่มสนทนามีขนาดไม่เกิน 15 คน ยกเว้นการเข้าพบหารือกับหน่วยงานทางการ เช่น ภาควิชาการบางส่วนในพื้นที่ และเลือกพื้นที่ซึ่งโดยธรรมชาติของผู้คนในปตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้แล้วเอื้ออำนวยต่อการสนทนาอย่างลึกซึ้งมากกว่า คือ ร้านน้ำชา[15] ในเวลาที่ไม่จำเป็นต้องอยู่ในเวลาราชการ ทำให้บางวงสนทนาเริ่มกันในช่วงบ่ายคล้อย และมีวงสนทนาหนึ่งเราจัดกันหลังละหมาดในช่วงเดือนรอมฎอนที่ร้าน R.I.P. อันบรรยากาศอำนวยเช่นนี้ช่วยลากยาวการสนทนาไปจนถึงตีสอง

การออกแบบกระบวนการเก็บข้อมูลครั้งนี้ยังครุ่นคิดอีกด้วยว่า “ใครถูกกับใครและไม่ถูกกับใคร” “ใครควรจะอยู่ในวงสนทนาเฉพาะกลุ่มเดียวกันบ้าง” “ใครมีบุคลิกอย่างไร” พูดอย่างกระชับคือ เราจำเป็นต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและบุคลิกของตัวแทนกลุ่มภาควิชาการและภาคประชาสังคมนั้นๆ ที่จะเชิญเข้าร่วม ทำให้สำหรับบางท่านที่มีความอาวุโสหรือเป็น “บิ๊กเนม” ผู้มีบารมีได้รับการเคารพนับถืออย่างกว้างขวาง ผู้เขียนออกแบบให้การเก็บข้อมูลความเห็นอยู่ในรูปของการเข้าพบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบตัวต่อตัวแทนที่จะรวมไว้ในวงสนทนาเฉพาะกลุ่ม เพราะหากบุคคลเหล่านี้อยู่ในวงแล้ว กลุ่มตัวอย่างท่านอื่นก็จะพูดน้อยลง หรือไม่กล้าพูดลึกมากนัก

กล่าวอย่างสรุปก็คือ ในการออกแบบกระบวนการเก็บข้อมูลความเห็นนี้ ผู้เขียนอาศัยวิทยายุทธ์ของการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นกระบวนท่าหลักทางวิชาการผสานกับภาควิชาชีพประสบการณ์การทำงานในพื้นที่ซึ่งพูดในภาษาการทำงานวิชาการเชิงพื้นที่ (area study) การทำงานกับผู้คนและชุมชนแล้ว เราจำเป็นต้องมีทั้ง “know how” และ “know who” นั่นเอง

---

[15] นัยทางสังคมวัฒนธรรมของร้านน้ำชาในปตานี/ จังหวัดชายแดนภาคใต้ โปรดดู คอลัฟ ต่วนบูละ และมานาเซ มะลาเฮง, *การมีส่วนร่วมต่อการปฏิรูปการเมืองของประเทศไทยในมิติของชุมชนผ่านสภากาแฟ กรณีศึกษา: อำเภอเมืองจังหวัดนราธิวาส* (กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, 2561), 39-46; ภาวิตา แจ่มคล้าย, สุชานันท์ เสมหิรัญ และ, ทิฆัมพร บุญมี, “ร้านน้ำชาชายแดนใต้ พื้นที่สร้างความสัมพันธ์ในความขัดแย้ง,” นิสิตนักศึกษา, https://nisitjournal.press/2020/01/02/tea-shop-thailand/ (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2563).

ตารางที่ 1 แสดงรายการกลุ่มตัวอย่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เข้าร่วมในกระบวนการเก็บข้อมูลความเห็น

	กลุ่ม	ประเภท	วิธีการเก็บข้อมูล	
			สนทนาเฉพาะกลุ่ม	สัมภาษณ์
1	ผู้บริหาร ม.ฟาฏอนี	ภาควิชาการ	✓	
2	มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์	ภาควิชาการ	✓	
3	มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา	ภาควิชาการ	✓	
4	สถานวิจัยความขัดแย้งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภาคใต้ (CSCD) มอ. ปัตตานี	ภาควิชาการ	✓	
5	วิทยาลัยอิสลามศึกษา มอ. ปัตตานี	ภาควิชาการ	✓	
6	ศูนย์นูซันตาราศึกษา	ภาควิชาการ	✓	
7	สถาบันอิสลามศึกษาชั้นสูงเชคดาวูด อัลฟาฏอนีอัลอิสลามียะห์ (JISDA)	ภาควิชาการ	✓	
8	โรงเรียนธรรมวิทยามูลนิธิ	การศึกษา	✓	
9	กลุ่ม the Patani	การเมือง สังคม อัตลักษณ์	✓	
10	มีเดียสลาตัน	สื่อมวลชน	✓	
11	เดอะ เพน	สื่อมวลชน	✓	
12	วัรตานี	สื่อมวลชน	✓	
13	นูซันตารา	เด็กและเยาวชน	✓	
14	สายบุรี ลุคเกอร์	สังคม ชุมชน และศิลปวัฒนธรรม	✓	
15	มลายู ลีฟวิ่ง	สังคม ชุมชน และศิลปวัฒนธรรม	✓	
16	คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี	ศาสนา	✓	
17	คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดยะลา	ศาสนา	✓	

	กลุ่ม	ประเภท	วิธีการเก็บข้อมูล	
			สนทนาเฉพาะกลุ่ม	สัมภาษณ์
18	คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาส	ศาสนา	✓	
19	คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสงขลา	ศาสนา	✓	
20	คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดสตูล	ศาสนา	✓	
21	ดาโต๊ะ (นายนิเดร์ วาบา)	การศึกษา		✓
22	แบเซ็ง (ผู้จัดการโรงเรียนสายบุรีอิสลามวิทยา)	การศึกษา		✓
23	รศ.อับดุลเลาะห์ อับรู	นักวิชาการ/ผู้นำทางความคิด		✓
24	อุสตาซอับดุลสุโก ดินอะ	นักวิชาการ/ผู้นำทางความคิด	✓	
25	นายนายิบ อาแวบือซา	นักวิชาการ/ผู้นำทางความคิด	✓	
26	นายซะการีย์ยา อมตยา	กวี/ผู้นำทางความคิด	✓	
27	อ.ซากีย์ พิทักษ์คุมพล	นักวิชาการ	✓	
28	อ.สุวรา แก้วนุ้ย	นักวิชาการ	✓	
29	ดร.ยาสมิน ซัตตาร์	นักวิชาการ	✓	
30	นายรอมฎอน ปันจอร์	นักวิชาการ	✓	
31	นายอับกอรี เปาะเดร์	กลุ่ม Plogging Pattani/ คนรุ่นใหม่	✓	

3. ผลสรุปข้อมูลความเห็นในมิติวัฒนธรรมและการศึกษา

ผู้เขียนประมวลข้อมูลความเห็นของกลุ่มตัวอย่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากวงสนทนาเฉพาะกลุ่มและการสัมภาษณ์ทุกชุดข้อมูลดังแสดงข้างต้นเข้าด้วยกันแล้วจำแนกออกเป็นประเด็นตามธงข้อมูลความเห็นในแบบสนทนาเฉพาะกลุ่มและแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างที่กำหนดไว้ สำหรับบทความนี้ ผู้เขียนจะขอ

นำเสนอเฉพาะผลสรุปข้อมูลความเห็นในมิติวัฒนธรรมและการศึกษาเพราะเป็นสองเรื่องใหญ่ที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่สะท้อนออกมาอย่างเข้มข้นและเอาเข้าจริงแล้วเป็นสองเรื่องซึ่งสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ขาด อนึ่ง ผู้เขียนขอปกปิดชื่อกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเจ้าของข้อมูลความเห็นในแต่ละเรื่องต่อไปนี้เอาไว้เพื่อความปลอดภัยและสบายใจของเครือข่ายและตัวผู้เขียนเอง ดังนี้

3.1 การประเมินสถานการณ์ด้านวัฒนธรรมและการศึกษา

3.1.1 ความเป็นมลายูและความเป็นไทย

ผู้แทนกลุ่มตัวอย่างภาคประชาสังคมกลุ่มหนึ่งสะท้อนทรรศนะต่อเรื่อง “ความเป็นไทย” ว่าเป็นคำที่มีปัญหา เพราะร้อยละ 80-90 ของคนที่นี่เป็นเชื้อชาติมลายู แต่ถูกกระบวนการสร้างรัฐสมัยใหม่และนโยบายของรัฐพยายามทำให้กลายเป็นไทย พื้นที่ของปตานีมีวัฒนธรรมแข็งอันไม่อาจย่อยสลายหรือหลอมรวมได้ "...ถ้าจะลดความเป็นมลายูลงไป ก็คือการผลักให้คนที่นี่ไม่ต้องอยู่ที่นี่...” ในทางตรงกันข้าม ทัศนคติของรัฐต่อ “ความเป็นมลายู” เองก็เป็นปัญหาไม่น้อยไปกว่ากัน ดังสังเกตได้จากท่าทีที่หน่วยความมั่นคงดูจะกังวลกับคำบางคำมากเกินไป เช่น ปาตานีดารุสซาลาม ซึ่งอันที่จริงเป็นคำที่มีความหมายในเชิงบวกเพียงแต่พอปรากฏในรูปของภาษาอาหรับ หน่วยความมั่นคงก็กลัวกังวลขึ้นมา ซึ่งเป็นเพราะขาดความเข้าใจเข้าไม่ถึง และไม่พัฒนาตัวเอง

3.1.2 การสื่อสารกับความหวาดกลัวข้ามผ่านวัฒนธรรม

แง่มุมความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนภายในกับภายนอกพื้นที่เป็นอีกเรื่องที่กลุ่มตัวอย่างหลายกลุ่มแสดงความกังวลค่อนข้างมากเพราะมีแนวโน้มเลวร้ายลงกว่าในอดีตที่ผ่านมา อันเป็นผลสำคัญจากการบิดเบือนข้อเท็จจริง สร้างความเกลียดชังในสื่อออนไลน์ อันจะเห็นความพยายามยุยงปลุกปั่นให้เกิดความเกลียดชังแตกแยกอยู่บ่อยครั้งในจำนวนที่มาก เช่นข้อความที่ส่งต่อๆ กันในไลน์ว่า มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นมุสลิมจำนวนมาก หรือการสร้างข่าวเชิงลบต่อต้านการสร้างมัสยิดในหลายจังหวัด เป็นต้น ความน่ากังวลก็คือ บรรดาคนที่เข้ามากดไลค์ แสดงความคิดเห็นสนับสนุนข่าวยุยงทำนองนี้ ประกอบไปด้วยคนมีการศึกษาสูงจำนวนมาก สะท้อนให้เห็นพลวัตของสถานการณ์สุดโต่งรุนแรงในประเทศไทยที่ก่อตัวเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ

ขณะเดียวกัน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่นี่กับรัฐเอง ภาครัฐควรรับฟังและทำความเข้าใจจากภาคส่วนอื่นให้มากขึ้น เพราะท่าที ทัศนคติของรัฐเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา โดยที่ที่ผ่านมามีลักษณะของการสื่อสารทางเดียวที่รัฐเน้นชี้แจงป้อนข้อมูลและชุดความเข้าใจมากกว่าจะเป็นการสื่อสารสองทางเพื่อความเข้าใจซึ่งกันและกัน

วงสนทนาเฉพาะกลุ่มวงหนึ่งสะท้อนว่า ปรากฏการณ์ดังข้างต้นในความสัมพันธ์เชิงระนาบระหว่างคน (ในพื้นที่) กับคน (นอกพื้นที่) นั้น ได้รับอิทธิพลสำคัญจากปัจจัยระดับสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศในปัจจุบันประการหนึ่ง นั่นคือ **การขยายตัวของกระแสหวาดกลัวอิสลาม (Islamophobia) ในระดับโลก** กล่าวคือ กระแสดังกล่าวในระยะที่ผ่านมา ส่งผลให้ความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เริ่มเปลี่ยนรูปลักษณ์ไปในทางที่เพิ่มมิติความสลับซับซ้อนของปัญหามากยิ่งขึ้น ที่สำคัญเด่นชัดคือ **การแสดงออกที่เด่นชัดมากขึ้นของกลุ่มขวาสุดโต่งทั้งพุทธและมุสลิม** อันสะท้อนให้เห็นในหลายปัญหาความขัดแย้งใหม่ๆ เช่น กรณีสร้างพุทธมณฑลปัตตานี กรณีอิญาบโรงเรียนอนุบาลปัตตานี กรณีครัวฮาลาลโรงพยาบาลยะลา เป็นต้น รูปลักษณ์ที่แปลงเปลี่ยนไปของความขัดแย้งในพื้นที่อันสัมพันธ์กับกระแสหวาดกลัวอิสลามในระดับโลกดังกล่าวนี้ สามารถสรุปลักษณะสำคัญได้ในเบื้องต้น 3 ลักษณะด้วยกัน คือ

(1) กลุ่มที่เข้ามาร่วมส่วนในความขัดแย้งแตกต่างออกไปจากอดีต ความขัดแย้งจังหวัดชายแดนภาคใต้ มิได้มีสาระหลักอยู่ที่ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนเพียงถ่ายเดียวอีกต่อไป แต่ความขัดแย้งระหว่างประชาชนต่างอัตลักษณ์ในพื้นที่เริ่มขยายตัวกลายเป็นมิติที่น่าวิตกกังวลมากขึ้นเรื่อยๆ

(2) ความขัดแย้งขยายตัวเชื่อมโยงออกไปภายนอกพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย ในรูปลักษณ์ที่มีแนวโน้มเดินหน้าไปสู่ความเกลียดชังบนฐานอัตลักษณ์ทางศาสนา และกระแสต่อต้านอิสลามในภาคอื่นของประเทศไทย

(3) โจทย์ที่ผู้จัดทำนโยบายฯ จะต้องแสวงหาแนวทางรองรับอย่างเร่งด่วนต่อกรณีเช่นนี้ จึงเป็นเรื่องของการยับยั้งความรู้สึกหวาดกลัว เกลียดชัง และต่อต้านความแตกต่างทางอัตลักษณ์และศาสนา การยับยั้งการขยายตัวของกลุ่มขวาจัด และการออกแบบแนวทางส่งเสริมพัฒนาความสามารถของคนในพื้นที่ในการอยู่ร่วมกัน การเดินไปข้างหน้าด้วยกัน รู้สึกถึงความเป็นพลเมืองที่เท่าเทียมกันและภาคภูมิใจในการรวมส่วนอยู่ในรัฐไทย

3.1.3 ความเปลี่ยนแปลงเชิงประชากรที่ต้องคำนึงถึง

พลวัตสำคัญในปัจจุบันที่ปฏิเสธนำมาใช้ประเมินสถานการณ์ปตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้มิได้เลยประการหนึ่ง คือ ความเปลี่ยนแปลงเชิงประชากร กล่าวคือ **เงื่อนไขการต่อสู้ของคนรุ่นใหม่** แตกต่างจากคนในอดีต ผู้คนในอดีตที่ลุกขึ้นต่อต้านรัฐหรือเข้าร่วมกับกลุ่มก่อความไม่สงบนั้น มักเป็นผลมาจากความคิดความเชื่อที่ยึดโยงกับเงื่อนไขบาดแผลทางประวัติศาสตร์ ส่วนคนรุ่นใหม่ในปัจจุบันที่ลุกขึ้นต่อต้านรัฐมักเป็นผลมาจากประสบการณ์ของตนเองหรือคนรอบข้างที่ถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมจาก

เจ้าหน้าที่รัฐ **ความอยุติธรรมจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบัน** ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว คนรุ่นใหม่ในพื้นที่มีวิธีคิดแตกต่างออกไปในอย่างน้อย 3 ทิศทางที่สำคัญ ดังนี้

(1) ในอดีต บรรยากาศการเคลื่อนไหวแสดงออกทางการเมืองค่อนข้างคลุมเครือกว่าในปัจจุบัน กลุ่มก่อความไม่สงบในอดีตมีกำลังพลและมวลชนค่อนข้างชัดเจน แตกต่างจากปัจจุบัน **ผู้คนในพื้นที่มีการศึกษาสูงขึ้น และแสดงออกทางการเมืองซึ่งสำนึกชาตินิยมมลายูอย่างอิสระจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มก่อความไม่สงบมากขึ้น** โดยจะพบว่าไม่น้อยเลยที่การแสดงออกดังกล่าวมาจากคนที่กำลังศึกษาและสำเร็จการศึกษาจากระบบการศึกษาของรัฐไทยเอง ปัญญาชนคนรุ่นใหม่ที่มีลักษณะดังกล่าวเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ในปัจจุบัน

(2) คนรุ่นใหม่ที่เคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมืองในปัจจุบันล้วนเป็นกลุ่มคนที่เติบโตมากับสถานการณ์ความรุนแรงระลอกปัจจุบันซึ่งเห็นความสูญเสียมามาก พร้อมกันนั้น ก็เป็นช่วงเวลาที่โอกาสและองค์ความรู้ค่อนข้างมากเคลื่อนไหลมาจากภายนอกผ่านตัวแสดงระหว่างประเทศและช่องทางสื่อต่างๆ อาทิ แนวคิดเรื่องประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ เป็นต้น บริบทเหล่านี้หนุนนำให้**คนรุ่นใหม่จำนวนไม่น้อยเลือกเคลื่อนไหวด้วยวิถีทางการเมืองแทนที่จะเป็นการติดอาวุธ รวมทั้งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดประชาธิปไตยในการต่อสู้**

(3) ขณะที่**คนอีกจำนวนมากไม่ได้ครุ่นคิดเกี่ยวกับสังคมบนฐานของสำนึกชาตินิยมมลายู** แต่นโยบายความมั่นคงของรัฐที่ผ่านมาทำให้ดูเหมือนกับว่ามีแต่ผู้คนที่อยากแบ่งแยกดินแดน ที่สำคัญคือบรรดากลุ่มนักธุรกิจแนว start up ซึ่งมักเป็นคนรุ่นใหม่ และความคาดหวังของพวกเขาสัมพันธ์กับโอกาสทางเศรษฐกิจที่รัฐจะเอื้ออำนวยให้

นอกจากนี้ เรายังสามารถจำแนกกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ต่อต้านอำนาจรัฐในปัจจุบันได้อีกลักษณะหนึ่งโดยอาศัยเกณฑ์ของอุดมการณ์ขับเคลื่อนหลักเบื้องหลังพวกเธอและเขาซึ่งจำแนกออกได้เป็น 2 กลุ่ม กระแสแนวคิดหลัก คือ ศาสนานิยม กับ ประชาธิปไตย กล่าวคือ เยาวชนที่ผ่านการศึกษาจากสถาบันสอนศาสนาตามขนบจารีตของพื้นที่ ได้แก่ ปอเนาะ ตาดีกา มีแนวคิดแอบอิงกับสำนึกรักษ์ปกป้องวัฒนธรรมและวิถีปฏิบัติตามแบบอิสลาม นโยบายและการปฏิบัติของรัฐที่กระทบความรู้สึกของพวกเขาว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมจะเป็นชนวนเหตุสำคัญที่ผลักพวกเขาให้ต่อต้านรัฐ ส่วนเยาวชนที่ผ่านการศึกษาจากระบบโรงเรียนสามัญของรัฐ มักจะมีแนวคิดที่ค่อนข้างยึดมั่นกับกติกา กฎหมาย และหลักการที่สากล เช่น ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน และหลักนิติรัฐ โดยอาศัยหลักการเหล่านี้เป็นสำนึกอุดมการณ์ในการ

เคลื่อนไหวเรียกร้องทางสังคมการเมือง ซึ่งเมื่อพวกเขามองว่า รัฐทั้งในระดับนโยบายและปฏิบัติไม่ดำเนินตาม หรือไม่ตอบสนองข้อเรียกร้องเคลื่อนไหวของพวกเขาบนฐานของหลักการเหล่านั้น เยาวชนกลุ่มนี้ก็จะต่อต้านรัฐเช่นกัน

3.1.4 แนวโน้มการใช้ภาษา กับทัศนคติอันขัดเกลาไม่ได้ของเจ้าหน้าที่รัฐบางส่วน

แนวโน้มการใช้มลายูของคนในพื้นที่จะมีลักษณะผสมผสานกับภาษาไทยมากขึ้น ซึ่งมิได้เป็นผลมาจากนโยบายของรัฐแต่อย่างใด หากแต่เป็นไปตามธรรมชาติของภาษาและสังคมที่นี่ กล่าวคือ ภาษามลายูเองเป็นภาษาหยุดนิ่งอยู่กับที่ ไม่มีสภาภาษา (Dewan Bahasa) เหมือนในมาเลเซียหรืออินโดนีเซีย ประกอบกับพรมแดนของภาษามลายูนั้นใกล้ชิดเหลื่อมทับกับภาษาไทย จึงมีคำหยิบยืมคำจากภาษาไทยมาใช้มากขึ้น และคนรุ่นใหม่มีแบบแผนการสื่อสารที่ใช้คำมลายูและไทยสลับกันมากขึ้นกว่าอดีต

กระนั้นก็ตาม สิ่งที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง คือ เจ้าหน้าที่รัฐจำนวนไม่น้อยยังมีทัศนคติว่าการใช้ภาษามลายูเป็นภัยต่อความมั่นคง ดังนั้น สำหรับคนมลายูปตานีในพื้นที่ที่ไม่ใช้ภาษาไทยนั้น ไม่ใช่เพราะพวกเขาไม่เข้าใจ แต่เพราะกลัวว่าภาษามลายูอันเป็นรากเหง้าอัตลักษณ์อันดีงามของพวกเขาจะถูกรัฐทำให้สลายหายไป รวมทั้งการรับรู้ของผู้คนว่าเจ้าหน้าที่รัฐมีมุมมองเชิงลบต่อภาษาตนเอง ยังส่งผลต่อความรู้สึกและความสัมพันธ์เชิงลบต่อรัฐอีกด้วย เพราะภาษามลายูในรูปแบบการเขียนคือ อักขระยาวี นั้น นอกจากจะเป็นภาษาสำหรับการเรียนการสอนศาสนาแล้ว ยังเป็นลักษณะเฉพาะโดดเด่นแตกต่างจากมาเลเซียและอินโดนีเซีย ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของผู้คนในพื้นที่อีกด้วย

3.1.5 สถานการณ์ปัจจุบันของโรงเรียน

สถานการณ์ปัจจุบันของการพัฒนาคุณภาพของทั้งโรงเรียนสามัญ และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาในปัจจุบันมีประเด็นน่าสนใจอยู่อย่างน้อย 3 เรื่อง คือ

(1) สำหรับ**โรงเรียนสามัญ** คนในพื้นที่นิยมส่งลูกหลานมาเรียนโรงเรียนประจำจังหวัด แต่โรงเรียนระดับอำเภอกลับมีจำนวนนักเรียนลดลง ไม่เป็นที่นิยม และหลายโรงต้องยุบรวมกัน แตกต่างจากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาระดับอำเภอ ซึ่งตัวเลขจำนวนนักเรียนไม่ลดลง และยังเป็นที่นิยมของผู้คนที่นี่ทั้งโรงเรียนระดับจังหวัด อันเป็นผลมาจากการที่โรงเรียนปอเนาะ ตาดีกาเดิมพัฒนาคุณภาพยกสถานะตนเองมาเป็นโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา จึงสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและความปรารถนาของคนในพื้นที่

(2) ส่วน**โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา** ขนาดที่แตกต่างกันของโรงเรียนประเภทนี้เป็นปัจจัยสำคัญของความแตกต่างด้านแนวทางการเรียนการสอน กล่าวคือ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาขนาดใหญ่จะมี

ความเข้มข้นทางวิชาการและคุณภาพการศึกษาสูง ส่วนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาขนาดเล็ก-ขนาดกลางจะมีแนวโน้มทุ่มเทการเรียนการสอนศาสนามากกว่า

(3) **ระบบประกันคุณภาพการศึกษาเป็นปัจจัยทำลายคุณภาพการศึกษา** กล่าวคือ ระบบประกันคุณภาพการศึกษา และการขอตำแหน่ง/เลื่อนขั้นตำแหน่ง ที่วางอยู่บนหลักคิด/ระบบการประเมินผ่านเอกสารหลักฐานจำนวนมาก ส่งผลให้ครูแบกภาระมากเกินไป ทำงานประกันคุณภาพจนไม่สามารถทำสิ่งที่เป็นคุณภาพออกมาได้ นั่นคือ การสอนอย่างเต็มที่ ส่งผลให้เด็กในพื้นที่จำนวนมากอ่าน-เขียนหนังสือไม่ออก พร้อมกันนั้น ระบบประกันคุณภาพและการขอตำแหน่งบนหลักคิดดังกล่าว ยังเป็นเงื่อนไขผลักดันให้ครู สพฐจำนวนไม่น้อยทำตำแหน่งเลื่อนขั้นอย่างไม่มีคุณภาพผ่านการล็อบบี้ผู้มีอำนาจ . หน้าที่เกี่ยวข้องกับการประเมิน

3.2 ข้อมูลความเห็นต่อนโยบายและการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการศึกษาของหน่วยงานภาครัฐในปัจจุบัน

3.2.1 ปัญหาของนโยบายพหุวัฒนธรรม

ข้อมูลความเห็นของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยืนยันไปในทิศทางเดียวกันว่า นโยบายพหุวัฒนธรรมมีปัญหาอย่างหนัก ทั้งในแง่ของการขาดแคลนความเข้าใจ เข้าไม่ถึง และจึงพัฒนาแบบให้ผลตรงกันข้าม กลุ่มตัวอย่างหลายท่านมองว่า การดำรงอยู่ของนโยบายพหุวัฒนธรรมเป็นปัญหาในตัวเองและการไม่มีนโยบายนี้จะให้ผลดีกับผู้คนในพื้นที่มากกว่า

ผู้คนในพื้นที่ปตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้อยู่ร่วมกันเป็นสังคมแบบพหุวัฒนธรรมอย่างเป็นธรรมชาติมานานมากแล้ว แต่เมื่อมีการบรรจุคำนี้ลงไปในนโยบายของรัฐว่าต้องสร้าง มีความหมายเท่ากับการทำลาย เพราะหมายถึงรัฐเข้าไปแทรกแซงสภาวะธรรมชาติของสังคม ดังนั้น การที่นโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.2560-2562 (ฉบับปัจจุบัน) ใช้คำว่า “สร้าง” สังคมพหุวัฒนธรรมนั้นอ่อนไหว และอันตรายมาก รวมทั้งการระบุคำนี้ในนโยบายยิ่งทำให้ผู้คนมีความรู้สึกถึงการแบ่งแยกกัน

กลุ่มตัวอย่างหลายกลุ่มสะท้อนความห่วงกังวลตรงกันในเรื่องนี้ว่า เวลาที่หน่วยงานระดับพื้นที่นำนโยบาย “พหุวัฒนธรรม” ไปปฏิบัตินั้น เกรงว่าข้าราชการหลายคนจะแปลความหมายผิด ยังคงมีความเข้าใจที่คลุมเครือต่อนิยามและขอบเขต บางหน่วยงานภาครัฐอาจเข้าใจมโนทัศน์นี้คลาดเคลื่อนไปจากเป้าหมาย ไม่เข้าใจ หรือกระทั่งอาจแกล้งไม่เข้าใจ ส่งผลให้แผนงานโครงการในระดับพื้นที่กลายก่อปัญหา

ขึ้นเสียเอง ในที่นี้ผู้เขียนจะขอหยิบยกสรุปผลจากชุดข้อมูล 2 ชุด ที่สอดคล้องกันโดยมิได้นัดหมายมาเป็นตัวอย่างยืนยันข้อสรุปข้างต้น ดังนี้

ชุดข้อมูลแรกเป็นสรุปผลจากการสัมภาษณ์รายบุคคล ผู้ให้สัมภาษณ์สะท้อนว่า สำหรับพื้นที่ปตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้ในมุมอัตลักษณ์วัฒนธรรมนั้น อาจจำเป็นต้องจำแนกการพิจารณาระหว่างศาสนากับวัฒนธรรม บางวัฒนธรรมอิสลามในแบบท้องถิ่นมลายูทำกันมาแต่ผิดหลักศาสนาตามหลักการคำสอน ดังนั้น หากรัฐซึ่งไม่เข้าใจ เข้าไม่ถึงความเป็นมลายูปตานี เลือกหยิบยกวัฒนธรรมหนึ่งๆ มาส่งเสริมให้เด่นขึ้น ก็ย่อมจะส่งผลข้างเคียงให้เกิดกระแสต่อต้านขึ้นในพื้นที่แน่นอนจากคนบางกลุ่มโดยเฉพาะผู้นำศาสนา การผลักดันพหุวัฒนธรรมก็อาจส่งผลตรงกันข้ามคือเพิ่มความขัดแย้งเพราะเป็นเรื่องอ่อนไหว กรณีศึกษาที่มักนิยมพูดถึงกันมากในพื้นที่ คือ การจัดเวทีแล้วเอาพระกับโต๊ะอิหม่ามมานั่งในเวทีเดียวกันเพื่อถ่ายรูป ผู้คนในพื้นที่ล้วนรู้ดีว่าเป็นการสร้างภาพและเป็นประเด็นที่ส่งผลไม่ดีต่อภาพลักษณ์ของรัฐซึ่งดูเสแสร้งตลบแตลง ดังนั้น ต้องระมัดระวังการนำไปปฏิบัติไม่ให้เกิดความแตกแยก โดยเฉพาะต้องระมัดระวังไม่ให้กลายเป็นการ “กลืนวัฒนธรรม” เพราะความหลากหลายไม่เท่ากับการผสมกลมกลืน

ชุดข้อมูลที่สองอันเป็นสรุปผลจากวงสนทนาเฉพาะกลุ่มวงหนึ่งสะท้อนไปในทิศทางไม่ต่างกันมาก กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมในวงนี้เห็นตรงกันว่า สภาพเดิมของความสัมพันธ์ในพื้นที่ ผู้คนสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้ดีพอสมควร แต่การปรากฏขึ้นของคำว่า “สังคมพหุวัฒนธรรม” กลับสร้างความรู้สึกแบ่งแยก/แยกตัวให้เห็นในการรับรู้ของผู้คนต่างอัตลักษณ์ชัดเจนขึ้น ขณะเดียวกัน เมื่อรัฐนำนโยบายไปแปลงเป็นยุทธศาสตร์ แผนงาน และโครงการ กิจกรรมลงในระดับพื้นที่ ก็ยิ่งส่งผลข้างเคียงเชิงลบมากกว่าผลเชิงบวก ทั้งนี้ก็เพราะแนวคิดบางเรื่องเช่น สังคมพหุวัฒนธรรมนี้ มีความละเอียดอ่อนเปราะบาง ซึ่งหากปล่อยให้ความสัมพันธ์ของผู้คนปรับกันไปตามธรรมชาติ โดยรัฐไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวน่าจะเกิดผลดีกว่า

3.2.2 ปัญหาของการแทรกแซงสถาบันการศึกษาตามจารีตของพื้นที่

ปัจจุบันนี้ การดำเนินงานของรัฐที่ให้ผลเชิงลบสูงต่อกระบวนการแก้ปัญหา พร้อมกับมีแนวโน้มเป็นการสร้างเงื่อนไขความเกลียดชังหวาดระแวงเพิ่มเติม และเป็นปัจจัยชั้นดีของการกระตุ้นสำนึกชาตินิยมเชิงปฏิกิริยาของชาตินิยมมลายูปตานีระดับมวลชน (Mass Melayu Nationalism) คือ การที่ทหารเข้าไปกำกับ ใช้พื้นที่ หรือกระทั่งแทรกแซงปอเนาะ ตาดีกาอันนับเป็นเรื่องอ่อนไหวมาก สถาบันการศึกษาจารีตเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่หวงห้ามของคนในพื้นที่ ซึ่งไม่อาจยอมรับได้เลยกับการที่รัฐปรากฏตัวในพื้นที่อันเฉพาะของคนมลายูปตานี การปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐที่สะท้อนความหวาดระแวงต่อสถาบันการศึกษาในพื้น

ที่ว่าเป็นแหล่งบ่มเพาะขบวนการก่อเหตุรุนแรงนั้นจึงกลับเป็นปัจจัยสร้างเงื่อนไขของปัญหาเสียเอง การปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐบางส่วนเช่นนี้เองที่สร้างเงื่อนไขสะสมเชิงความรู้สึกให้กับผู้คนในพื้นที่อยู่เป็นระยะ ทำให้ถึงแม้สถิติความรุนแรงจะลดจำนวนลง แต่ความรู้สึกเชิงลบของผู้คนต่อรัฐยังดำรงอยู่มาก กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ภาพลักษณ์ของรัฐในสายตาผู้คนในพื้นที่ที่เป็นไปในเชิงลบ โดยเฉพาะภาพลักษณ์ของทหารนั้นเป็นผลเชิงสะท้อนกลับจากการที่รัฐแสดงออกซึ่งการมีภาพลักษณ์เชิงลบเสียเอง โดยเฉพาะการจับจ้องหวาดระแวง และแทรกแซงสถาบันการศึกษาศาสนา เช่น ปอเนาะ ตาดีกา

3.3 ข้อเสนอเชิงนโยบายหรือแนวทางดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการศึกษา

3.3.1 การยกเลิกนโยบายพหุวัฒนธรรม และการยอมรับเชื้อชาติมลายู

ให้ยกเลิกนโยบายด้านพหุวัฒนธรรม และเลิกใช้คำนี้ในนโยบายฉบับใหม่ที่กำลังจัดทำอยู่ โดยอาจพิจารณาใช้คำอื่นเช่น พหุสังคม อย่างไรก็ตาม หากรัฐยังคงยืนยันว่าตนต้องการดำเนินการเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ให้ได้ผลดีต่อผู้คนในพื้นที่ ก็ควรกำหนดเนื้อหานโยบายไปในลักษณะของการระบุชี้ชัดว่า คนที่นี่ส่วนใหญ่มีเชื้อชาติมลายู ยอมรับว่าคนที่นี่เป็นคนเชื้อชาติมลายู แต่สัญชาติไทย หรือการดำเนินโครงการพหุวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับธรรมชาติของวิถีชีวิตในพื้นที่อย่างแท้จริงโดยไม่ต้องประกาศคำว่า “พหุวัฒนธรรม" ออกมา เช่น การส่งเสริมกระบวนการเสวนาข้ามศรัทธา (Interfaith Dialogue) ซึ่งการศึกษาสามารถเป็นกลไกสำคัญส่งเสริมกระบวนการนี้ได้ด้วยการสนับสนุนให้นักศึกษาในมหาวิทยาลัยมีจำนวนที่สมดุลกันระหว่างไทยพุทธกับมลายูมุสลิม หรือระหว่างคนภายในกับคนภายนอกพื้นที่ เพื่อให้เยาวชนได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตาม การตัดงบประมาณทุนการศึกษาอุดหนุนให้กับนักศึกษาจากภายนอกพื้นที่ในปัจจุบัน ส่งผลให้นักศึกษา มอปัตตานี ราวร้อยละ. 90 เป็นกลุ่มอัตลักษณ์เดียวทั้งหมด

3.3.2 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ทุกภาคส่วนต้องยอมรับการเปิดเผยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นปตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมไปถึงของแต่ละชุมชนในพื้นที่ปตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งมีความหลากหลายภายในค่อนข้างมาก เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ต้องสามารถถูกพูดถึงแบบเปิดเผยและปลอดภัยได้ โดยไม่ต้องทำการชำระประวัติศาสตร์เพราะกระบวนการดังกล่าวจะทำให้เกิดการพิสูจน์จริงพิสูจน์เท็จอันอาจจะนำไปสู่ปัญหาชุดใหม่ แต่เป็นการยอมรับและเปิดพื้นที่ให้เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสามารถพูดถึงได้จากปากของ

ผู้คนกลุ่มต่าง ๆ อันจะนำไปสู่ความรักและภาคภูมิใจของชุมชนท้องถิ่นตนเอง โดยรู้รากเหง้าตนเอง “...ถ้าเราไม่รู้รากเหง้าของเราเองก็จะเปิดโอกาสให้มีคนเข้ามาปลุกปั่นด้วยประวัติศาสตร์บิดเบือนได้...”

3.3.3 นโยบายภาษา และการศึกษาภาษา

ประเด็นนี้เป็นเรื่องที่มีข้อเสนอแตกต่างหลากหลายมากที่สุดประเด็นหนึ่งจากบรรดาข้อมูลความเห็นทุกเรื่องที่ผู้เขียนทำการเก็บรวบรวมมา สะท้อนให้เห็นว่า แนวนโยบายด้านการศึกษาภาษานี้เป็นประเด็นที่ต้องมีการจัดทำกระบวนการปรึกษาหารือกันในวงกว้างระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องเพื่อแสวงหาความเห็นพ้องแกนกลางร่วมกันเสียก่อน อย่างไรก็ตาม ความเห็นที่เป็นจุดร่วมระหว่างกลุ่มตัวอย่างทุกกลุ่มก็คือ เมื่อใดก็ตามที่รัฐคิดถึงเรื่องการศึกษาในพื้นที่ปตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรตัดมิติวิธีคิดด้านความมั่นคงออกไป เพราะหากเอาวิธีคิดทางความมั่นคงมามองเรื่องนี้ก็จะมองแบบจับจ้องหวาดระแวง ทั้งไม่เกิดประโยชน์ต่อผู้คนในพื้นที่และทั้งส่งผลลบต่อภาพลักษณ์ของรัฐเองในสายตาคนที่นี่ นอกจากนี้ประเด็นภาษาไม่สัมพันธ์กับอุดมการณ์เรียกร้องเอกราชปาตานีของผู้คนส่วนหนึ่งที่เป็นคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ โดยจะพบว่า คนรุ่นใหม่จำนวนไม่น้อยที่มีอุดมการณ์เอกราชปาตานีมิได้ใช้ภาษามลายูถิ่นเป็นภาษาเดียวในการสื่อสาร หากแต่หลายคนสามารถใช้ภาษาไทยได้ดีเสียด้วยซ้ำ อนึ่ง ข้อเสนอที่หลากหลายกันในประเด็นเกี่ยวกับการศึกษาภาษามี 6 ข้อ ดังนี้

(1) **ภาษามลายูกลาง** การเรียนรู้ภาษาของเพื่อนบ้าน และบรรจุภาษามลายูมาตรฐานเป็นวิชาบังคับบังคับเรียน 12 ปี ควบคู่กับภาษาไทย โดยมีหน่วยกิตและการเรียนเทียบเท่ากับภาษาไทย เพื่อให้เยาวชนสามารถสื่อสารและเชื่อมต่อกับโลกมลายูได้

(2) **ภาษามลายูถิ่น** สำหรับภาษามลายูถิ่นเป็นเรื่องที่มากกว่าการส่งเสริม เพราะผู้คนที่นี่ใช้ในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว นโยบายที่ควรกำหนดคือการทำให้การใช้ภาษามลายูถิ่นตั้งมั่นและมีประสิทธิภาพ โดยการหนุนเสริมให้คนในพื้นที่จัดตั้งสภาภาษาขึ้น (Dewan Bahasa) ทำหน้าที่คล้ายราชบัณฑิตยสถานเพื่อบัญญัติคำใหม่ ๆ พัฒนาภาษามลายูให้ทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน อันจะช่วยให้มลายูไม่กลายเป็นภาษาที่ตายลงไปและกลับมาลงหลักปักฐานได้ใหม่ในพื้นที่อย่างมีมาตรฐานเหมือนกับมาเลเซีย อินโดนีเซีย ทั้งนี้ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องอาจศึกษาตัวแบบนโยบายด้านภาษาของอินโดนีเซียเป็นกรณีศึกษาต่อเรื่องนี้ กล่าวคือ อินโดนีเซียวางการศึกษาบังคับให้นักเรียนระดับประถมศึกษาจะต้องเรียนภาษาเผ่าของตนเองให้สำเร็จ เป็นเงื่อนไขหนึ่งของการสอบผ่านระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 เพื่อให้เยาวชนเหล่านั้นภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของชาติ และตอบสนองจุดยืนของอินโดนีเซียที่นำเสนอภาพลักษณ์

ของตนในลักษณะประเทศที่มีการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายทางอัตลักษณ์ ภารกิจงานนี้มีกระทรวงศึกษาธิการเป็นเจ้าภาพ และทำงานประสานกับกระทรวงวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด โดยในภายหลังมีกรมการท่องเที่ยวเข้ามาเสริมด้วย

(3) **ภาษาไทย** ปัจจุบันปัญหาการอ่านเขียนภาษาไทยยังเป็นเรื่องใหญ่ในพื้นที่ ภาษาไทยยังคงเป็นกุญแจไปสู่การศึกษาที่มีคุณภาพ การพัฒนาตนเองให้สูงขึ้นไป และโอกาสในอนาคต ด้วยเหตุนี้การส่งเสริมการเรียนภาษาไทยที่มีประสิทธิภาพยังคงจำเป็นสำหรับการพัฒนาเยาวชนในพื้นที่ กลุ่มตัวอย่างบางท่านถึงกับกล่าวสนับสนุนในเรื่องนี้ว่า การเรียนรู้ภาษาไทยเป็นสิ่งสำคัญที่สุดต่อการนำสังคมปตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สามารถก้าวตามทันการเปลี่ยนแปลง

(4) **ภาษาอาหรับ** เป็นภาษาศาสนาไม่จำเป็นถึงขั้นต้องกำหนดให้ส่งเสริมลงไปในนโยบาย

(5) **การปรับวิธีคิดของทั้งผู้คนในพื้นที่และเจ้าหน้าที่รัฐให้มีทัศนคติต่อภาษาในฐานะ “เครื่องมือของการสื่อสาร”** การใช้ภาษาใดนั้นมิได้เป็นสิ่งถูกหรือผิดในตัวเอง ความถูกต้องหรือความผิดเป็นผลจาก “**เนื้อหาของการสื่อสาร**” มากกว่ารูปแบบของภาษา ดังนั้น การสื่อสารภาษาไทยจึงไม่เท่ากับการจะสูญเสียอัตลักษณ์รากเหง้าภาษาของคนมลายู และการสื่อสารภาษามลายูก็ไม่เท่ากับการเป็นภัยความมั่นคงหรือการต่อต้านรัฐไทยเสมอไป

(6) **การจัดทำป้ายภาษามลายูตามสถานที่ราชการ และการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน ตำบล กลับไปเป็นชื่อเดิมของท้องถิ่น** เพื่อสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในพื้นที่ รวมทั้งเป็นการแสดงออกของรัฐ ถึงการเคารพ ยอมรับและนับรวมความเป็นชาติมลายูรวมส่วนอยู่ในรัฐไทยอย่างมีศักดิ์ศรี

3.3.4 การจัดโครงสร้างและกระบวนการการศึกษาที่หนุนเสริมสันติภาพ

ข้อเสนอในเรื่องนี้ถูกหยิบยกขึ้นชวนสนทนาแลกเปลี่ยนโดยกลุ่มตัวอย่างท่านหนึ่งซึ่งผู้เขียนใช้การสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลและวงสนทนาเฉพาะกลุ่มอีก 2 วง กลุ่มตัวอย่างเหล่านั้นเสนอความเห็นในรูปของข้อเสนอเชิงนโยบายหลายเรื่องสำคัญ ซึ่งผู้เขียนสรุปได้ว่า การดำเนินการตามแนวข้อเสนอเหล่านั้นจะช่วยไม่น้อยทีเดียวในเดินทางไปสู่สันติภาพในพื้นที่ คือ

(1) **การขับเคลื่อนงานการศึกษาควรเป็นเรื่องของกระทรวงศึกษาธิการ ไม่ใช่ทหาร** เพราะทหารแตกต่างจากพลเรือน พลเรือนมีความรู้หลายด้าน แต่ทหารมีความรู้ด้านเดียวประกอบกับไม่เข้าใจพื้นที่ ตลอดระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา ในขณะที่ภาคการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้เติบโตขึ้นเรื่อยๆ ทหารกลับไม่เข้าใจรูปแบบการศึกษาของผู้คนในพื้นที่เลย แม้หลักสูตรที่โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา

ต่าง ๆ ใช้อยู่นั้น จะผ่านการกลั่นกรองและอนุมัติจากกระทรวงศึกษาธิการมาแล้ว แต่ในทางปฏิบัติในพื้นที่ทหารก็ยังคงแสดงบทบาทเฝ้าระวังตรวจสอบอยู่ดี ซึ่งในยุคสมัยของรัฐบาลปัจจุบัน เมื่อทหารมีอำนาจมาก กระทรวงศึกษาธิการก็มีความเกรงใจ จึงทำให้การขับเคลื่อนงานการศึกษาในพื้นที่ของรัฐยิ่งเดินไปในทิศทางที่บิดเบี้ยว ฟ12e

(2) **หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรมีแผนรองรับการศึกษาศาสนาในระดับสูง/ระดับอุดมศึกษา** สำหรับผู้สำเร็จการศึกษาทางศาสนาและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาในระดับเทียบเท่ากับ ม.6 และประสงค์จะศึกษาต่อทางศาสนาในระดับที่สูงขึ้นไป เพื่อให้กระบวนการศึกษาสอดคล้องหนุนเสริมวิถีอัตลักษณ์ของผู้คนในพื้นที่อันจะทำให้พวกเขาเกิดทั้งความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ตนเองและผนวกรวมเข้าไปในระบบสังคมของไทยได้อย่างมีศักดิ์ศรี

(3) **การเพิ่มสัดส่วนงบประมาณด้านการศึกษา** ที่ผ่านมา งบประมาณของรัฐที่เกี่ยวกับการศึกษามีสัดส่วนที่น้อยมาก ทั้งที่การพัฒนาคนเป็นวาระลงทุนที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาพื้นที่ในระยะยาว แต่ข้อเท็จจริงกลับพบว่า แม้แต่ทุนการศึกษารูปแบบต่าง ๆ ในปัจจุบันก็ถูกตัดทอนลงไปมาก โดยเฉพาะทุนส่งเสริมเยาวชนจากภายนอกพื้นที่ให้เข้ามาศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ซึ่งเป็นโครงการสนับสนุนทุนที่ดีมาก เพราะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้นระหว่างเยาวชนภายในพื้นที่กับเยาวชนจากสังคมใหญ่ อันเป็นแนวทางหนุนเสริมศักยภาพในการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติท่ามกลางการเข้าใจ ยอมรับ และเคารพความแตกต่างหลากหลาย แง่มุมต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ ทำให้เกิดความรู้สึกว่า หน่วยงานระดับนโยบายให้ความสำคัญน้อยลงกับภารกิจงานด้านการพัฒนาการศึกษา

(4) **การพัฒนาปัตตานีให้เป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาศาสนาอิสลามที่ถูกต้องให้ได้** บนฐานของหลักอัลวะสะฏียะฮฺ (หลักทางสายกลาง) และรากฐานที่แท้จริงถูกต้องของอิสลาม อันจะช่วยส่งผลให้ผู้คนในพื้นที่เกิดความภาคภูมิใจต่อท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น โดยอาจออกแบบการเรียนการสอนผสานเพิ่มเติมด้วยการส่งเสริมพัฒนาทักษาภาษาอาหรับเพื่อการทำงานด้วย อันจะช่วยให้ผู้ศึกษามีความพร้อมต่อการประกอบอาชีพการงานหลายประเภทได้ในอนาคต ที่สำคัญคือ การบริการสาธารณสุขและการแพทย์ การท่องเที่ยว และการทำธุรกิจ ดังนั้น การศึกษาภาษาอาหรับและอิสลามศึกษาในกรอบดังกล่าว จึงช่วยต่อการสร้างอาชีพ เพิ่มรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิต ตลอดจนสร้างโอกาสที่เปิดกว้างขึ้นให้กับผู้ศึกษาอีกด้วย

3.3.5 การเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างผู้คนในพื้นที่กับนอกพื้นที่

เนื่องจากการบิดเบือนข่าวสาร เป็นชนวนสำคัญในการเพิ่มระดับความรุนแรงในพื้นที่ ดังนั้น จึงควรมีนโยบายผ่านกระทรวงศึกษาธิการสนับสนุนเรื่องการศึกษาการใช้ และพัฒนาทักษะสื่อออนไลน์อย่างสร้างสรรค์ให้กับทั้งเยาวชนและคนทั่วไปในชุมชน เสริมสร้างความรู้เท่าทันสื่อให้กับสังคม เพื่อมิให้ตกเป็นเหยื่อของการล่อลวงปลุกปั่น ปลุกระดม และการปฏิบัติการข่าวสารของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง อันจะช่วยลดเงื่อนไขความเสี่ยงของการแพร่กระจายขยายตัวของความเกลียดชัง และความรุนแรง

4. ข้อสรุปและข้อสังเกต

ผลสรุปข้อมูลความเห็นดังที่ได้นำเสนอข้างต้นบ่งชี้ชัดเจนว่า มิติวัฒนธรรมและการศึกษาในพื้นที่ปตานี/จังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกทำให้กลายเป็นเรื่องความมั่นคง และเป็นอีกแนวรบหนึ่งที่รัฐยิ่งรุกก็ยิ่งแพ้ ชุดของข้อเสนอเชิงนโยบายจากกลุ่มตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นล้วนมีจุดร่วมกันประการหนึ่งโดยมิได้นัดหมายและมิจำเป็นต้องเอ่ยประโยคๆ นี้ออกมาตรงๆ นั่นคือ การยืนยันถึงความจำเป็นในการต้องคิดถึงอัตบัญญัติ (Autonomy) ของผู้คนในพื้นที่เหนือชะตาอนาคตของพวกเขาเอง โดยเฉพาะในมิติวัฒนธรรมและการศึกษา อันเป็นหัวใจของผู้คนมลายูปตานี

บรรณานุกรม

คอลัฟ ต่วนบูละ และมานาเซ มะลาเฮง. *การมีส่วนร่วมต่อการปฏิรูปการเมืองของประเทศไทยในมิติของชุมชนผ่านสภากาแฟ กรณีศึกษา: อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า, 2561.

“เครือข่าย คปส. กับการขับเคลื่อนเจตจำนงประชาชนมลายูมุสลิมปาตานีสู่สันติภาพ.” โรงเรียนนักข่าวชายแดนใต้. https://deepsouthwatch.org/dsj/th/8165 (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2563).

จันจิรา สมบัติพูนศิริ. ““เขาสันติวิธีมา เราก็สันติวิธีกลับ”: การเมืองของปฏิสัมพันธ์สันติวิธีระหว่างผู้ชุมนุมกับเจ้าหน้าที่รัฐศึกษากรณีการประท้วง ณ มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี วันที่ 31 พฤษภาคม ถึง 4 มิถุนายน 2550.” ใน *พื้นที่สันติวิธี หนทางสังคมไทย: ความรู้ ความลับ ความทรงจำ*. บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. กรุงเทพฯ: ของเรา, 2559.

ดนัย มู่สา, ชิดชนก ราฮิมมูลา, อาทิตย์ ทองอินทร์ และคณะ. *การจัดทำนโยบายเสริมสร้างสันติสุขในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และการแปลงไปสู่การปฏิบัติ* (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์). สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2555.

ทวิดา กมลเวชช. “นโยบายสาธารณะในบริบทการบริหารปกครอง.” ใน *การบริหารปกครองสาธารณะ: การบริหารรัฐกิจในศตวรรษที่ 21*. บรรณาธิการโดย อัมพร ธำรงลักษณ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.

นันธิดา จันทร์ศิริ. “การจัดการเครือข่ายในกระบวนการนโยบายสาธารณะ.” *สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์* 15, ฉ.1 (ตุลาคม-มีนาคม 2558): 145-153.

“แผนผังฐานข้อมูลองค์กรประชาสังคมในชายแดนใต้ (ฉบับปรับปรุง 30 เมษายน 2555).” ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้. https://deepsouthwatch.org/th/node/3201 (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2563).

พระราชบัญญัติการบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2553, มาตรา 4, *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา* เล่มที่ 127 ตอนที่ 80 ก (29 ธันวาคม 2553): 2.

พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546, มาตรา 8, *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา* เล่มที่ 120 ตอนที่ 100 ก (9 ตุลาคม 2546): 2-3.

ภาวิตา แจ่มคล้าย, สุชานันท์ เสมหิรัญ และ, ทิฆัมพร บุญมี. “ร้านน้ำชาชายแดนใต้ พื้นที่สร้างความสัมพันธ์ในความขัดแย้ง.” นิสิตนักศึกษา. https://nisitjournal.press/2020/01/02/tea-shop-thailand/ (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2563).

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, สาขาวิชารัฐศาสตร์. *เอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพรัฐศาสตร์* (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2554.

มูฮำหมัดอายุบ ปาทาน และคณะ. “ประชาสังคมกับกระบวนการสันติภาพ: รายงานวิจัยสำรวจสถานภาพองค์กรประชาสังคมในชายแดนใต้.” https://www.academia.edu/32423847/ประชาสังคมกับกระบวนการสันติภาพ_รายงานวิจัยสำรวจสถานภาพองค_กรประชาสังคมในชายแดนใต_ (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2563).

สภาประชาสังคมชายแดนใต้, ศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ, สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. “บทเรียน 12 ปี ประชาสังคมกับกระบวนการสันติภาพ.” https://csdi.or.th/wp-

content/uploads/2016/09/research-brief-12-pii-prachaasangkhm.pdf (สืบค้นเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2563).

สำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ. *คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 206/2549 เรื่อง นโยบายเสริมสร้างสันติสุขในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, 2549.

_____. *นโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.2555-2557*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, 2555.

_____. *นโยบายการบริหารและการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.2560-2562*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, 2555.

อรทัย ก๊กผล. *คู่คิด คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: จรัญสนิทวงศ์การพิมพ์, 2552.